

ליקוטי מוהר"ן בפרשה – 276

פרשת ואתחנן / מאת הר"ה ג' אליהו עטייה שליט"א

לקבלת השיעור במייל:
6537488@gmail.com

האריז"ל

ספר הגלגלים פרק כ"ג

חמישה יחידים הדורות והתפתחות תורת הנסתר / העיקר - תורת הנסתר / גילוי הרשבי" בספר הזוהר / הגילוי על ידי האריז"ל / האריז"ל בא לעולם בשביל מוהר"ן / השתלשלות כתבי האריז"ל ומהדורות מוהר"ן / שמונה שערים / הספרים שנגנזו בקברו של מוהר"ן / ספר עץ חיים שלנו / תורת החסידות / ספר לשון חסידים / שמעתי ממורי / חיבור תורת האריז"ל עם תורת הבעל שם טוב / תורת החסידות - הקבלה גם לבינונים / עבודה של רבינו - בעלי תשובה / שורש קין / "הלא אם תטיב שאת" / "קאו מה בין בני לבן חמי" / ביאור השיחה בין יעקב ללאה / דוד המלך / הסיבה שמשם מסרב בסנה ללכת לגאול את ישראל / הסיבה שהיה חרון אף על משה / למה דוקא הלבנה קטרה / האישה היא עטרת בעלה / מעשה נפלא עם הרב מרדכי אליהו / אור החמה ואור הלבנה / הרב דוב קוק ובחינת יחזקאל הנביא / הליים בחינת בכורות יהיו כהנים

השיעור לרפואה שלימה של שרון בן נעמי נעמי 'אל נא רפא נא לוי' ולעילוי נשמת אולגה (חולה) בת סימי ומאיר זכרונה לברכה

חמישה יחידים הדורות והתפתחות תורת הנסתר

א. בעזרת ה' נדבר קצת בשבחי האריז"ל, שהיום זה האריז"ל שלי (ה' אב), ונקשר את זה קצת גם כן לעניין שלנו - שאנחנו רגילים ללמוד כל מוצאי שבת מדברי הבעל שם טוב, וגם לרבינו הקדוש. ידוע העניין של חמישה יחידים הדורות (חיי מוהר"ן את רע"ט): משה רבינו עליו השלום, רבי שמעון בר יוחאי, והאריז"ל, והבעל שם טוב הקדוש ורבינו הקדוש.

חמישה יחידים הדורות - הם בחינה של נשמה אחת קדושה - נשמת משה, בבחינה של נפש, רוח, נשמה, חיה ויחידה. נשמת משה בפעם הראשונה כשהתגלתה, היה גילוי של בחינת נפש נשמת משה. ולכן משה רבינו נתן לנו רק את התורה שבנגלה - תורה שבכתב ותורה שבעל פה, כי זה שייך לבחינת נפש.

ואחר כך, רבי שמעון בר יוחאי שהוא ג"כ זכה לקרני הוד, ולא רק זה, אלא הוא גם ידע (שמות לו, כט) "כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו". ומבואר שם באידרא (ח"ג דף קלב), שזו מעלה שזכה רבי שמעון בר יוחאי כביכול אפילו יותר ממה רבינו עליו השלום. והטעם כי הוא זכה לבחינה של 'רוח' של נשמת משה רבינו - ולכן זכה יותר. ורבי שמעון בר יוחאי, גילה בעולם את תורת הנסתר.

העיקר - תורת הנסתר

ב. 'תורת הנסתר', יש בה דבר שהוא עיקר, כי הנגלה של התורה, יותר שייך לעולם הזה. אבל לחיי נצח, שייך דווקא הנסתר שבתורה. כי בחיי נצח, בעולם הבא, לא נתעסק לא עם (בבא קמא מו.) "שור שנגח את הפרה" ולא עם (בבא מציעא ק.) "המחליף פרה בפרה", ולא עם שחיטה ולא עם הלכות של אורח חיים. אנחנו לא נתעסק עם כל הנגלה שבתורה. הנגלה שבתורה הוא: שער, מבוא ודרך, כדי להגיע לנסתר של התורה, כי בלי שלומדים 'נגלה', אי אפשר להיכנס לתוך ה'נסתר', לא כאן בעולם הזה, וקל וחומר לא לעולם הבא (וכמו שהארנו בזה במקומות אחרים). ולכן עיקר הגילוי של נשמת משה - מהרוח והלאה עד היחידה, זה דווקא מה שהיא באה לגלות את הנסתר שבתורה.

גילוי הרשבי" בספר הזוהר

ג. בנסתר שבתורה, יש את הגילוי הראשון שגילה רבי שמעון בר יוחאי, אבל הוא יכל לגלות רק לדורו. וכמו שרבי שמעון בר יוחאי

כשבא להיפטר מן העולם, הוא אמר שיותר החברים לא יתעסקו בחכמה הזאת. כי רק בזמן שהיה רבי שמעון בר יוחאי חי, היה הדיבור מותר, ומיד כשנפטר רבי שמעון בר יוחאי, נאמר (קהלת ה, ה) "אֵל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לִחְטִיא אֶת בִּשְׁפָרְךָ", כמבואר בזוהר פרשת אחרי מות (ח"ג דף עט.) ובאמור (שם דף קה), וראה בלקוטי מוהר"ן (תורה כ"ט את ו'), כלומר שהיה אפילו אסור לדבר בסודות הקבלה. וגם ספר הזוהר הקדוש נגנז באותן שנים, ולמשך 1,000 שנה לא זכינו לאורו של הזוהר הקדוש.

הגילוי על ידי האריז"ל

ד. אכן גם אחרי הגילוי העצום של רבי שמעון בר יוחאי, וגם אחרי שנתגלה לנו הספר הזוהר שכתב, עדיין היתה תורת הקבלה חתומה ונסתרת לגמרי. וההתחלה של הגילוי להביא את תורת הנסתר לעולם, נעשה על ידי האריז"ל. וכמו שאומר ר' חיים ויטאל בהקדמה לעץ חיים, הוא כותב שאת כל דברי המקובלים עד האריז"ל אפשר לסכם בכמה דפים, את כל תורת הגאונים והכל. ואף על פי שהפרד"ס (הרמ"ק בספר פרד"ס רימונים) עשה סיכום גדול של כל התורות הקבלה שהיתה עד זמנו בספר ענק, הפרדס עשה את הסיכום בהרחבה, כי הוא שיתף בספר שלו גם כן הרבה ביאורי זוהר. אבל את הסיכום של תורת הגאונים, תורת הקבלה שהייתה עד האריז"ל, אומר ר' חיים ויטאל אומר שאפשר לסכם את זה ממש במעט מאוד דפים. כי כל דיבורם היה רק בעשר הספירות, השתלשלותם, מהותם, והערכים של העשר ספירות. לעומת זאת, מהאריז"ל נעשה החידוש העצום של תורת הקבלה, זה, שלו ניתן הרשות לגלות את סודות התורה בהתגליה, הוא גילה את סוד הפרצופים וגילה תורה אינסופית.

האריז"ל בא לעולם בשביל מוהר"ן

ה. רק, שהאריז"ל היה רשאי ללמד את תורתו רק לצדיק אחד. וכמו שאמר: מגיע אלי נזק גדול מגילוי הסודות, ששומעין אותם אלו שאינם ראויים לזה. ולכן ביקש האריז"ל מרבי חיים ויטאל: לא תשאל אותי שום דבר במה שאני מלמד אותך, כדי שכל אלה שיושבים פה לא יבינו שום דבר, ולאט לאט יעזבו אותי. כי באמת נמשך לי נזק גדול מגילוי הסודות לצדיקים האלה, שהם עדיין לא ראויים. כלומר, שהתיקון שהאריז"ל יכל למשוך לעולם באותה שעה, היה רק ללמד את ר' חיים ויטאל. ואף על פי שלמדו אצלו עוד צדיקים גמורים, כל גורי האריז"ל הם קדושי עליון, אבל האריז"ל באמת לא נשלח ללמד אותם.

אם נגדיר את תורת האריז"ל, נוכל להגדיר אותה בבחינה של "ספרן של צדיקים". כלומר, התורה שהוא גילה, הוא גילה רק באופן שצדיקים יכולים ללמוד אותה, ולא כל הצדיקים, אלא באמיתות רק צדיק אחד מיוחד הוא ר' חיים ויטאל.

השתלשלות כתבי האריז"ל ומהדורות מוהר"ן

ו. ר' חיים ויטאל בעצמו, אחרי פטירת האריז"ל, שהיתה ביום הזה, ה' אב שנת ה'של"ב, המשיך ללמוד עדיין אצל האריז"ל. כי האריז"ל היה מתגלה לו בתחילה במשך כמעט כל יום, והיה מגלה לו עוד סודות התורה. ואחר כך, כשכבר התעלה יותר, היה מספיק שיתגלה לו פעם בשבוע, אחר כך פעם בחודש, אחר כך יותר. וכמו

טוב מכולם, וגם הוא האריך ימים. וכתב כמה וכמה ספרים. הכתיבות שלו הם הבסיס לכל ספרי הקבלה של המהדורה בתרא. לאחריו היה תלמידו רבי מאיר כץ פפירש זה שכתב את ה"עץ חיים" שיש לנו.

ספר עץ חיים שלנו

ט. העץ חיים בעצמו כולל שלושה מהדורות. המהדורה קמא, את המהדורה האמצעית – ספר 'אוצרות חיים' כולו, וגם את המהדורה בתרא שנכתבה אחר כך, גם את זה הוא כלל. מה הוא לא כלל? את הספר 'מבוא שערים', שמבוא שערים שייך למהדורה החמישית שנקראת בתרא דבתרא. את זה הוא לא כלל בכתיבות שלו.

חוץ מ'עץ חיים', ר' מאיר כתב גם כן את הספרים שנקראים 'פרי עץ חיים' ו'נוף עץ חיים'. הספרים שלו דווקא זכו הרבה להתפרסם בחוץ לארץ. למשל, יש לפעמים שאנחנו נראה ציון שכתוב "שער הגלגולים", ולפעמים נראה שיש ציון "ספר הגלגולים", זה שני ספרים! שער הגלגולים זה מה שיש לנו מכתובת רבי שמואל ויטאל, הבן של רבי חיים ויטאל, ושוב כמו שאמרתי, זה שייך למהדורה השנייה. ואילו 'ספר הגלגולים', שהוא מכיל 73 פרקים, שהוא ספר הרבה יותר בפירוט ובאריכות, אותו כתב אותו רבי מאיר כץ פפירש וזה חלק מהכתיבה של הספר נוף עץ חיים.

תורת החסידות

י. אבל כמו שהזכרנו כל התורה הזאת היתה רק למרח"ו ולשאר צדיקים גמורים שהתעסקו עמה, ואז בא הבעל שם טוב הקדוש והנורא ואמר: עם זה אנחנו נוכל להביא את המשיח רק לצדיקים! אם רק יודעי ח"ן יכולים ללמוד את תורת הקבלה, מה יהיה עם שאר עם ישראל? ולכן הבעל שם טוב הקדוש לקח את כל תורת הקבלה והוריד אותה בצורה כזאת ששייכת בדרך עבודה. ולא רק זה, אלא פעם אחת הבעל שם טוב עשה עליית נשמה, ועלה להיכל של האר"י ז"ל, ואמר לו: "איך גילית את סודות התורה בלי שום לבושים?" גילית הכל אבל לא הלבשת אותם בלבושים? וזה חס וחלילה מסוכן כי יהיו אנשים שיכולים ליפול בגלל זה

הבעל שם טוב הקדוש נלחם בכת של הש"ץ (שבתי צבי שר"י) והממשיכים שלהם (הפראנקיס), שהם נפלו בקליפת הכעס והגאווה. שלכן שהייתה לש"ץ בעצמו נשמה גבוהה מאוד והיה לו ניצוץ משיח אמיתי, אבל הקליפה טרפה את נשמתו. הרבה צדיקים עסקו בדבר הזה לנסות להוציא את הניצוץ הקדוש, ולא כל כך הצליחו, כי הניצוץ הקדוש שם נפל בקליפה נוראה.

הבעל שם טוב ראה שחלק מהדברים שגרמו זה בגלל שסודות התורה היו בלא לבוש, שלכן באמת האר"י ז"ל ייחד את כל הלימוד שלו רק לצדיקים, וכשזה נפל לאנשים אחרים, או לצדיקים שנפלו, ה' ישמור, יכול להיות נזק גדול, וכמו שהיה בשבתאות. ואת זה בא לתקן הבעל שם טוב הקדוש, שהוריד את כל תורת החסידות בדרך עבודת ה' נוראה.

ספר 'לשון חסידים'

יא. ברוך ה', אנו לומדים במוצאי שבת את הבעל שם טוב בספר 'לשון חסידים'. והסיבה שאנחנו לומדים דווקא בספר הזה, אף על פי

שר' חיים ויטאל בעצמו כתב בספר החזיונות, איך שהאר"י ז"ל גם כן היה ממשיך ללמד אותו אחר פטירתו.

וזה גם מסביר את המהדורות הרבות שכותב ר' חיים ויטאל – הוא כתב את כל תורת הקבלה שלמד מהאר"י ז"ל בחמישה מהדורות. וזה פלא, וכל פעם הוא שכלל את הכתבים. יש את המהדורה הראשונה שנקראת ת"ר ניירין שלקחו ממנו, ויש את המהדורה השנייה שהם השמונה שערים שאותם הוא מסר לבנו, רבי שמואל ויטאל, שעשה מהם את השמונה שערים הנודעים. ויש את הפעם השלישית שכתב את האוצרות חיים ועוד כמה ספרים. ויש את המהדורה בתרא, ויש את המבוא שערים שהוא בתרא דבתרא.

שמונה שערים

ז. ה'שמונה שערים' של ר' שמואל ויטאל הם השערים המוסמכים, והסיפור הוא, שרבי שמואל ויטאל קיבל מאביו ספר שנקרא בשם "עץ חיים", ואין זה העץ חיים שיש לנו, כי העץ החיים הזה היה באמת שמונה שערים, רק שהיו קצת בסדר אחר מהסדר שאנחנו מכירים, ור' שמואל ויטאל שינה את הסדר של השערים קצת, וסידר אותם כפי איך שהם לפנינו.

הספר הזה עץ חיים שמונה שערים הוא היה מונח בכתב יד ר' חיים ויטאל עד ממש השנים האחרונות ולא נדפס, ב-20 שנה האחרונות רק הדפיסו את הכתב יד הזה ע"י חברת 'אהבת שלום'. אני זוכר קצת את הגלגול של הכתב יד הזה, כי כמה פעמים שמעתי מאבא איפה הוא נמצא, וגם שמעתי כל פעם עדכון כמה המחיר שלו עולה וקופץ מפעם לפעם. מ-100,000 דולר עד שבסוף מכרו אותו למעלה ממיליון דולר, והיום בטח ימכרו אותו כהנה וכהנה. כי זה ספר שלם, מסודר, יפה, מכתב יד רב חיים ויטאל.

וכמו שאמרנו, רבי שמואל ויטאל העתיק את הספר הזה, אבל בצורה אחרת. הוא לקח גם כן את הרעיון לחלק את תורת הקבלה לשמונה שערים, אבל קצת בשמות אחרים ובסדר אחר. וזה השמונה שערים שהתפרסמו, והם הספרים המדויקים: שער ההקדמות, שער מאמרי רשב"י, שער מאמרי רז"ל, שער הפסוקים, שער הכוונות, שער המצוות, שער רוח הקודש ושער הגלגולים, אבל הם לא המהדורה האחרונה של רב חיים ויטאל.

הספרים שנגנזו בקברו של מוהר"ו

ת. והנה ר' חיים ויטאל בחייו לא העיז לפרסם את המהדורה האחרונה, הואיל ובה נכתבו הרבה מאוד מהסודות שהוא קיבל מהאר"י ז"ל אחרי פטירתו. כלומר, מה שהאר"י ז"ל לימד את ר' חיים ויטאל אחרי פטירתו של האר"י ז"ל. ולכן ר' חיים ויטאל ציווה לקבור את המהדורה האחרונה – המהדורה הרביעית והחמישית, שתיהן ביחד, בקברו בדמשק. ואחר כך הגיע רבי יעקב צמח ועוד כמה צדיקים, ועשו שאלת חלום וייחודים, ונאמר להם שהם יכולים לפתוח את קברו של רב חיים ויטאל ולהוציא משם את הכתבים.

וכך עשו, הם פתחו את הקבר של ר' חיים ויטאל והוציאו משם את הכתבים. מהכתבים האלה יש לנו את הכתיבות של רבי יעקב צמח. רבי יעקב צמח היה איש פלא, הוא היה רופא. עד גיל 40 הוא היה מאנוסי ספרד, לא ידע כלום, אבל היה לו מוח זך בבחינת רבי עקיבא, והתחיל ללמוד בגיל 40 וקלט את כל התורה כולה יותר

תוחות החסידות – הקבלה גם לבינונים

יד. נמצא, שהבעל שם טוב עשה הלבשה לתורת האריז"ל והוא גרס ע"י תורת החסידות – שתורת הקבלה תהיה נחלת כל עם ישראל. זו עבודה עצומה, כי אצל האריז"ל זה היה בחינה של 'ספרן של צדיקים', ואילו אצל הבעל שם טוב הקדוש זה כבר 'ספרן של בינוניים'. היינו בינוניים רגילים, אני לא מדבר על הבינוני של התניא שזה צדיק יותר גדול מכל הצדיקים שאנחנו מכירים, אלא בינוניים אמיתיים כמו שכתוב בגמרא. שאליהם הוריד הבעל שם טוב הקדוש את תורת הקבלה כדי שגם אנחנו נוכל להיתקן על ידה, ולא רק צדיקים גמורים כמו שהיה בזמן האריז"ל.

עבודה של רבינו – בעלי תשובה

טו. וכשבא רבינו הקדוש והנורא, רבי נחמן מברסלב, והבין שאת משיח אי אפשר להביא עם צדיקים לבד ועם בינוניים לבד, כי צריך להיות ציבור. כי אם יהיה לך רק צדיקים ובינוניים, המשיח יבוא כמו 'צב' – צדיקים בינונים. ולכן צדיקים ובינוניים לא מספיק, צריך להוסיף את הרשעים. וכמו שכתוב בגמרא (כריתות ו:): "כָּל תַּעֲנִית שֶׁאֵין בָּהּ מְפֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל אֵינָה תַּעֲנִית", אם לא אספת גם את הרשעים והבאת אותם, לא עשית שום דבר. אבל מה תעשה עם רשעים? אלא, הכוונה שאתה מחזיר את הרשעים בתשובה.

רבינו הקדוש היה לו כוח עצום ונפלא, ולתת הרהור תשובה בכל יהודי. והוא עושה את זה על ידי התורות שלו. וזה מפליא על הרעיון, דברים שראיתי בחוש ולא רק בציון הקדוש. אני אומר שיעורים בתורת רבינו, מסתובב ממקום למקום. והרבה פעמים אני אומר שיעורים ואני יודע שהרבה לא מבינים, אבא שלי אמר לי: "אליהו, אני מבטיח לך שרוב האנשים לא מבינים מה שאתה אומר". אבא קורא את הדפים של התמלול של השיעורים, ומכיר את השיעורים. אבל באמת אני יודע דבר אחד, שברגע שאומרים תורות של רבי נחמן, לא משנה אם הבן אדם הבין או לא, כי לכל יהודי יש לו נשמה והנשמה שלו מבינה היטב. וראיתי כמה פעמים בשיעורים, אנשים שברור שלא כל כך מבינים דברים עמוקים של רבי נחמן, אבל ההתחזקות שהם קיבלו והתעוררות שהם קיבלו, זה פלא פלאות.

הכוח של רבינו הקדוש, לקחת את התורה שגילה רבי שמעון בר יוחאי בזהר, וגילה האריז"ל בסודות הקבלה הגדולים שלו, והבעל שם טוב בתורת החסידות, להוריד אותם בדיבורים כאלה שיעורו את הנשמה של יהודי לחזור בתשובה, רבינו הקדוש מדבר לתוך הנשמה שלך, לעורר אותה לתשובה שלמה.

מי שרוצה לראות את זה ברגע, רואים את זה בציון, אנשים באים ומשתטחים בציון, ואתה רואה אנשים חזקים, קשים, ורבינו מפרק אותם, הם בוכים, מתפללים, חוזרים בתשובה, וזה פלא. לא מזמן היינו קבוצה גדולה בציון, והיו כמה חבר'ה שבאו איתנו לשבת, שלא שמרו שבת כבר שנים, וה' ירחם גם בנבלות וטרפות נפלו, בכל העבירות, אבל כשבאו לרבינו, קודם כל הם שמרו שבת, חיפשו תפילין להניח, וקיבלו על עצמם קבלות. מה עשה להם רבינו? מה עשה? בסך הכל השתטחו על הציון. קראו 'תיקון הכללי', וזה כבר עובד ברוך ה'.

שיש עוד ספרים ואולי אפילו יותר קלים, בגלל שאנחנו ברסלבים, והיות שאנחנו קשורים לרבינו הקדוש, אנחנו רוצים ללמוד את התורה של הבעל שם טוב כפי שנכתבה על ידי תלמיד תלמידו של רבינו. ומי זה היה התלמיד תלמידו? התלמיד המובהק של רבינו הקדוש היה רבי נתן מברסלב. ואחד התלמידים המובהקים של רבי נתן, היה רבי נחמן ממשערין. רבי נחמן גולדשטיין, שהוא כתב את הספר הקדוש, 'לשון חסידים' שאנחנו לומדים אותו. שמכיל את תורת הבעל שם טוב, באופן של ליקוט 'תורות הבעל שם טוב' מכל הנמצא מהספרים של תלמידי הבעל שם טוב.

'שמעתי ממורי'

יב. ובעיקר בספרי רבי יעקב יוסף מפולנאה, שכתב סדרה של ספרים: כמה חלקים של 'תולדות יעקב יוסף' על התורה – שזה הספר הגדול שלו. עוד הוא כתב 'בן פורת יוסף' ו'צפנת פענח', ו'כתונת פסים'. ובספרים הקדושים האלה, הוא הכניס את תורת הבעל שם טוב, ועל פי רוב בלשון 'שמעתי ממורי'. כך שאת רוב תורות הבעל שם טוב יש לנו ממנו. אבל היו עוד תלמידים. היה את הנכד, בעל ה'דגל מחנה אפרים', את ה'אור לשמיים', רב ייבי 'תשואות חן' 'קול אריה' 'גנוי יוסף', ועוד הרבה צדיקים שכתבו ספרים מתורות של הבעל שם טוב. ובעל 'לשון חסידים', קיבץ אותם בספר 'לשון חסידים'.

חיבור תורת האריז"ל עם תורת הבעל שם טוב

יג. אמנם, הספרים האלה מכילים את תורת הבעל שם טוב בחידוש של הבעל שם טוב. אבל מי שזכה לעשות את החיבור בין תורת האריז"ל לבין תורת הבעל שם טוב, כלומר שהוא הסביר כיצד הבעל שם טוב עשה 'לבושים' לתורת האריז"ל, זה רבי רבי יצחק אייזיק יהודה יחיאל מיכל ספרין (נולד בכ"ה שבט תקס"ו, ונפטר י' אייר תרל"ד) שהיה האדמו"ר של חסידות קומרנא. והוא עשה זאת בכל ספריו הגדולים ובעיקר בספר הקדוש 'נתיב מצוותיך', וכן בספרו 'היכל הברכה' על התורה, וב'אוצר החיים' על תרי"ג המצוות, ועוד ועוד ספרים שהוא כתב.

הפלא, שהוא כותב את כל הדיבורים של הבעל שם טוב בגוף ראשון. כלומר, הוא כותב כאילו הוא בעצמו שמע מהבעל שם טוב. והוא הרבה פעמים כותב ככה: "שמעתי ממורי", וכותב מילה שתיים איך שכותב התולדות, ואחר כך הוא ממשיך משפטים שלמים, חידושים והוספות. היה לו כוח עצום לעשות ייחוד ולהידבק בנשמת הבעל שם טוב, שהבעל שם טוב יאמר לו עוד הפעם את התורות.

הוא הספר הכי ברור בתורות הבעל שם טוב, וכל פעם כמעט כשאנחנו נתקעים בדיבורים קשים של הבעש"ט, אני עושה חיפוש איפה הרבי מקומרנא דיבר על הדבר הזה, כדי שנוכל להבין משהו מהבעל שם טוב הקדוש. ומי שעשה את העבודה הכי יפה בליקוט דבריו על דברי הבעל שם טוב, זה הספר הנפלא והמפורסם 'בעל שם טוב על התורה'. שאחרי שהוא ציטט את כל הליקוטים של הבעל שם טוב, הוא כתב 'מקור מים חיים'. ובמקור מים חיים הוא העתיק מכל הספרים שמבארים את התורה של הבעל שם טוב, ובעיקר העתיק באריכות מספרי ר' אייזיק מקומרנא.

ונקדים מה שהסברנו במקום אחר, כתוב (בראשית רבה ע, יט) שבבוקר כשראה יעקב שזו לאה ולא רחל, והבין שלאה רימתה אותו ועשתה את עצמה כרחל, הוא אמר לה "רמאית בת רמאיו", למה גם את רימית אותי? את בת של לבן הרשע, רימית אותי כמה? ככה יעקב בא בטענה מאוד גדולה ללאה. ומה ענתה לו לאה?: "כָּלוּם יֵשׁ סוֹפֵר שְׂאִין לוֹ תַלְמִידִים... מִמֶּךָ לַמִּדְתִּי לַשְּׁנוֹת, כִּמוֹ שֶׁאַתָּה שִׁיקְרָת בֶּאֱבִיךָ כְּשֶׁאַמְרַת לוֹ (בראשית כו, יט) "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל אֲבִיו אֲנִי עֹשֶׂה בְּכָרְךָ". וְיָמִי שְׁקוּרָא אֶת הַמִּדְרָשׁ, חוֹשֵׁב שִׁיעָקֵב טַעַן טַעֲנָה, לֹאֵה עֲנָתָה חֹזֵק, וּמִשּׁוֹם כֵּךְ נֶאֱמַר (בראשית כט, לא) "וַיֹּאֲרֶה ה' כִּי שְׁנוֹאָה לֹאֵה".

ביאור השיחה בין יעקב ללאה

יט. אבל באמת צריך לדעת, הם דיברו דברים עמוקים שגם אנחנו יכולים להבין אחד מהסודות שלהם. לאה אומרת ליעקב: אתה הרי יעקב צדיק ולא ייתכן שאתה שיקרת. אלא כשאמרת לאביך יצחק "אֲנִי עֹשֶׂה בְּכָרְךָ", כוונתך היתה להיות שקנית את הבכורה מעשיו, וממילא יש בך חלק עשיו! לקחת מעשיו את כל החלק הטוב שלו. ובוזה אומרת לאה ליעקב לקחת גם אותי, כי אני שייכת לחלק הטוב שבעשיו, ובאמת אני אשתך!

וזה מה שאמרת לאה, היא מסבירה ליעקב את האמת שאני אשתך, ויעקב קיבל. עכשיו אנחנו מבינים מה היא אומרת "רָאוּ מָה בֵּין בְּנֵי לֵבָן חָמִי". כי באמיתות יש קשר גדול, כי הוא נולד מהחלק שיעקב לקח מעשיו, ומלאה שהיא הייתה אמורה להיות אשתו של עשיו. ובכל אופן תראו מי זה ראובן!

ולכן גם עשיו וגם ראובן שניהם משורש קין. עשיו לעומת יעקב שהוא הבל, הוא שורש קין. וכן ראובן, וכמו שבקין נאמר "אִם תִּיטִיב שְׂאֵת", שזו בכורה שיש בה פי שניים, כהונה ומלכות. אותו דבר גם כן בראובן "וַיִּתֵּר שְׂאֵת", וזו הגזרה שווה – זו רוח הקודש של הארזיז"ל שגילה אותה.

דוד המלך

כ. וכן מצינו בדוד המלך, שיש בו משורש קין, כי דוד היה אדמוני, שלכן כששמואל ראה את דוד המלך אמר: זה שופך דמים, איך אני בכלל יכול למשוך אותו למלך? והתפלל: ואז הקדוש ברוך הוא אומר (שמואל א טז, יז) "כִּי הֶאֱדָם יִרְאֶה לְעֵינָיו וְה' יִרְאֶה לְלִבָּב", דווקא השפיכת דמים של דוד המלך הם לפניי כקרבנות, אבל זה עלה לדוד יקר, כי הקב"ה אמר לו (דברי הימים א כב, ח) "דָּמִים לְרֵב שִׁפְכָתָ וּמִלְחָמוֹת גְּדוֹלוֹת עָשִׂיתָ לֹא תִבְנֶה בֵּית לְשִׁמִּי", אבל בעזרת ה' ייוולד לך בן (שם, ט) "הִנֵּה בֶן נֹלָד לָךְ הוּא יִהְיֶה אִישׁ מְנוּחָה", שלמה, הוא זה שיבנה את בית המקדש.

הסיבה שמשה מסרב בסנה ללכת לגאול את ישראל

כא. בסנה, הקדוש ברוך הוא מבקש ממשה רבינו במשך שבעה ימים ללכת לגאול את עם ישראל. ומשה רבינו לא רוצה ללכת, והסיבה כי הוא שאל את הקדוש ברוך הוא, אם הוא יהיה גואל אחרון או שעדיין יהיה גלות אחריו? ואם יהיה גלות אחריו – עדיף שיגמרו עכשיו במצרים את כל הגלות שתהיה גאולה הכי שלמה.

כי הכוח העצום של רבי נחמן מברסלב הוא לקחת את כל הכוחות של הנרנח"י, של הנפש שגילה משה רבינו, ושל הרוח שגילה רבי שמעון בר יוחאי, ושל הנשמה שגילה הארזיז"ל, ושל החיה שגילה הבעל שם טוב הקדוש, ואת היחידה של הנשמה הזאת שגילה רבינו הקדוש, להכניס אותה לכל יהודי ויהודי כדי להשיב אותו בתשובה. ושוב, אנחנו תמיד אוהבים לראות דברים בעיניים, ואלו דברים שרואים גם אנשים פשוטים בעיניים.

שורש קין

טז. עתה ניכנס לאיזה דרוש עמוק של הארזיז"ל, בספר הגלגולים (פרק כ"ג) ושם הוא מדבר על שורשי קין והבל. וזה אחד הסודות הגדולים שגילה הארזיז"ל זה שורשי קין והבל, דבר שבכלל לא יודעים אותו לולי הגילוי של הארזיז"ל. הארזיז"ל מחלק כמעט את כל הנשמות לבחינות האלה של שורש קין ושורש הבל. שורש הבל הוא השורש היותר פשוט – חסדים, ויותר נוטה לצדיקים כמובן. שורש קין, הוא גבורות, וגם בו יש בו הרבה נשמות של צדיקים, אבל זה צדיקים שעושים עבודה גדולה וקשה כדי לזכות למה שהגיעו, עכ"פ גם בשורש קין יש בו חלק טוב.

"הלוא אם תיטיב שאת"

יז. ושם מחדש הארזיז"ל, בפסוק שהקדוש ברוך הוא אומר לקין (בראשית ד, ז) "הֲלוֹא אִם תִּיטִיב שְׂאֵת". אומר הארזיז"ל, תדע, אם הקב"ה אמר לקין "אִם תִּיטִיב שְׂאֵת", אפילו שבפשטות הפסוקים רואים שקין לא היטיב, בכל אופן אין כזה דבר שדיבור של הקב"ה יהיה לבטלה לחינם, ועל כרחך שיש את הבחינה הזאת של "אִם תִּיטִיב שְׂאֵת" – בשורש קין.

וקודם הוא מבאר מה פירוש המילה "שאת", כתוב (בראשית מט, ג) "וַיֹּאבֶז בְּכֹרֵי אֶתָּה כַּחַי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יִתֵּר שְׂאֵת וַיִּתֵּר עֹז". ואומר רש"י וז"ל: "לֵךְ הִנֵּה רָאוּי לְטַל תְּלַת חֲלָקִים, בְּכֹרֶה, בְּהֶנֶה, וּמַלְכוּת" עכ"ל. והארזיז"ל אומר: בכורה שיש בה פי שניים, שהם כהונה ומלכות. זה המתקנות של הארזיז"ל. כל המתנות האלה היה מגיע לראובן. רק (שם, ד) "פָּחַז בְּמִים אֶל תּוֹתֵר כִּי עָלִיתָ מִשְׁפָּכִי אֲבִיךָ אֶז חֲלָלָתָ יְצוּעֵי עֲלָה" – הפסדת הכל.

ואומר הארזיז"ל שאכן ראובן היה משורש קין, ולכן היה בסכנה. אבל שבאמיתות, אפילו שהאדם הפסיד – כמו שקרה לראובן, בסוף יחזור מה שהפסיד באיזו דרך ובחינה. הארזיז"ל דורש את הפסוק (תהלים פט, כח) "אֵף אֲנִי בְּכֹר אֶתְנָהוּ עֲלִיּוֹן לְמַלְכֵי אֲרָץ", שבסוף בזמן הגאולה, תחזור הכהונה לבכורות – לראובן הבכור.

"ראו מה בין בני לבן חמי"

יח. לפי נדרוש משהו נפלא, כתוב שלאה קראה לראובן בשם זה כלומר: "רָאוּ מָה בֵּין בְּנֵי לֵבָן חָמִי" (ברכות ז). מי זה בן חמי, חמיה זה יצחק אבינו, ובן חמיה – זה עשו הרשע. וא"כ לכאורה תמוה בוודאי שאין שום קשר ביניהם. אלא שכוונת לאה עמוקה מאוד, הרי כתוב בגמרא (נבא בתרא קכג.) למי הייתה שייכת לאה? לעשיו, ואם היא שייכת לעשיו, גם הילד שילדה אחרי שלקח אותה יעקב, הילד קשור באיזה בחינה בחינה של עשיו, ובכל אופן "רָאוּ מָה בֵּין בְּנֵי לֵבָן חָמִי" – תראו את ראובן, ותראו את עשיו.

ובשהקב"ה מיעט אותה היא טענה: לפי שאמרתי לפניך דבר הגון, אתה ממעטני? ולכאורה קשה, אבל מה רצית לבנה? הרי מה טענת? את טענת שאין שני מלכים בכתר אחד – ועל כרחך צריך למעט אחד, ולכן מיעטתי אותך? אלא שהטענה של הלבנה הייתה, הרי בראת אותי קצר יותר גדולה, ואם כבר יש למעט, צריך למעט את השמש! זה מקור אחד, וזה בשבילי הוכחה מהגמרא, אבל אני אביא עוד ראיות.

האישה היא עטרת בעלה

כד. כתוב (משלי יב, ד) "אִשְׁתְּ חֵיל עֲטֶרֶת בַּעֲלָהּ", הגברים צריכים לדעת, כמה צריך לכבד את האישה. ואחת הסיבות, כי לעתיד לבוא, ההשגות של האדם יהיו דרך הכתר שלו. ומי זה הכתר שלו? האישה שלו! "אִשְׁתְּ חֵיל עֲטֶרֶת בַּעֲלָהּ" – "עטרת" זה 'כתר'. כתוב (ברכות יו.) "צְדִיקִים יוֹשְׁבֵין וְעֲטֻרֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם". מי זה עטרתיהם בראשיהם? זו האישה. ועל ידה נהנים מזיו השכינה.

מעשה נפלא עם הרב מרדכי אליהו

כה. אני אוהב להגיד את הסיפור על הרב מרדכי אליהו. פעם הרב מרדכי אליהו נסע לארצות הברית ושם, כשהוא נסע, היה איזה בית כנסת ששם קצת כבר היו מתחדשים. מה עשו? הגברים ישבו בתחילת הבית כנסת, ומאחוריהם הנשים, אפילו לא כל כך היה מחיצה, רק גברים בתחילת בית הכנסת, נשים מאחורה. ובא הרב מרדכי אליהו ודרש בבית הכנסת הזה, זה היה מהעדה שלנו, מהחאלבים, מה לעשות? ודרש שם, ואמר שהוא רוצה למחות בכבוד של הנשים, שאנחנו הגברים מבזים אותם, אמרו מה קרה? אמר להם: אתם פה בבית הכנסת שמים את הנשים בזבז. אנחנו בירושלים ובכל ארץ הקודש, שמים את הנשים 'על הראשי'! מה זה על הראשי? על הראש שלי. הרי איפה זה עזרת נשים? קומה שנייה, על הראש של הגברים. אנחנו מכבדים נשים.

ואמר, לפני שאני מתחיל לדרוש, אני עושה התרמה. וכיוון שהגברים פה לא היו בסדר, אז מי שיוכל לתרום זה רק הנשים. והתרמה שאני עושה, זה לבנות פה בבית הכנסת הזה עזרת נשים 'על הראשי'. ברוך ה' הבית הכנסת גבוה, אפשר לעשות בתוכו עוד קומה. הרב היה פיקח עצום, על המקום תרמו את כל הכסף ויותר. כי כשהנשים תורמות, הם מבטלים את התרומות של הגברים בשישים. 'הרי הן לא משלמות, הגברים משלמים'!

אור החמה ואור הלבנה

כו. לעתיד לבוא כתוב (ישעיהו ל, כו) "וְהָיָה אֹרֶךְ הַלְבָנָה כְּאֹרֶךְ הַחֲמָה וְאֹרֶךְ הַחֲמָה יִהְיֶה שְׁבַעֲתִים כְּאֹרֶךְ שְׁבַעֲתֵי הַיָּמִים", ומשמע שאף שהלבנה תגדל, השמש תגדל עוד יותר, ואילו כאן אנחנו אומרים שהלבנה היא תחזור להיות יותר גדולה, בבחינת "אִשְׁתְּ חֵיל עֲטֶרֶת בַּעֲלָהּ", אבל באמת שתי הבחינות קיימות, כלומר בבחינת האור השמש תאיר פי כמה וכמה מהלבנה, אבל יש בחינה שהלבנה תהיה גדולה יותר, כי דרכה יבואו ההשגות. וכן בענין שורש קין והבל, בסוף יתקיים גם בשורש קין "אִם תִּטִּיב שְׂאֵת", כי כיון שהשורש הזה מהגבורות, שהם באמת יותר גבוהות מהחסדים, לכן לבסוף יתקיים בשורש הזה ענין של הבכור הנוטל פי שנים – כהונה ומלכות. ואז תחזור הכהונה לבכורות. ולמה? כי קין בכור. ושם הבכורות

משה רבינו, ברוב ענוותנותו, אמר לעצמו שהסיבה שאני לא יכול לגאול את ישראל גאולה שלמה? כי בי יש חסרון. אם אני הייתי מושלם, הייתי יכול להביאם לגאולה שלימה שאין אחריה גלות, כי הכל תלוי בצדיק. זו הייתה הענווה של משה, שלכן הוא לא רצה לגאול, ואמר (שמות ד, יג) "שְׁלַח נָא בְיָד תְּשַׁלַּח", במי שאתה עתיד לשלוח בסוף יומיא, פנחס, נדב ואביהו, אליהו הנביא וכו'.

הסיבה שהיה חרון אף על משה

כב. אבל מצד שני צריך לעשות את הרצון של הקדוש ברוך הוא כפשוטו, ועם כל החשבונות של ענווה שאתה לא ראוי, אבל באמת צריך לשמוע לה' יתברך. כתוב (שמות ד, יד) "וַיִּחַר אֵף ה' בְּמֹשֶׁה". אומרת הגמרא (ובחסים קב.) "כָּל חֲרוֹן אֵף – עֲשֶׂה רָשָׁם...", ופה לכאורה לא מצאנו רושם בחרון אף. אומרת הגמרא, שגם בחרון אף כאן היה רושם. שמשוה רבינו הפסיד את הכהונה.

כתוב (שמות ד, יד) "הֲלֹא אֶהְרֶן אֶחֱיוֹ הַלֵּוִי... הִנֵּה הוּא יֵצֵא לְקָרְאֲתָךְ". אומרת הגמרא: אני אמרתי אתה תהיה כהן והוא יהיה לוי. עכשיו, אתה תהיה לוי והוא כהן. וזה שכתוב (דברי הימים א' כג, יד) "וּמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים בְּנֵיו יִקְרָאוּ עַל שֵׁבֶט הַלֵּוִי". ובזה שיצאה הכהונה מהלויים שהם במידת הגבורה, וניתנה לכהנים מידת החסד, לכן אחר כך בחטא העגל הפסידו הבכורות את העבודה, כי גם הבכורות הם בחינה של גבורה כמו קין, וניתנה לכהן שהוא בחסד, ניתן לעניין של החסד להיות את הכהונה הגדולה.

למה דוקא הלבנה קטרגה

כג. ואומר האריז"ל שבאמת השורש של הגבורות הוא יותר גבוה מהשורש של החסדים, וכמו שיהיה לעתיד לבוא. פעם הסברנו מה שכתוב בגמרא (חולין ס: שבעות ט.) על הפסוק (בראשית א, טו) "וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת שְׁנֵי הַמָּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת הַמָּאֹר הַגָּדֹל לַמַּשְׁלָל הַיּוֹם וְאֶת הַמָּאֹר הַקָּטָן לַמַּשְׁלָל הַלַּיְלָה וְאֶת הַכּוֹכָבִים". ושואלת הגמרא, התחלת בפסוק "שְׁנֵי הַמָּאֹרֹת הַגְּדֹלִים", והמשכת "וְאֶת הַמָּאֹר הַקָּטָן"? אומרת הגמרא, בהתחלה נבראו שניהם גדולים, עד שקטרגה הלבנה וכו', ע"ש.

ויש לשאול למה דוקא הלבנה קטרגה ולא השמש? אפשר להגיד הרבה תירוצים, אפשר להגיד האישה היא המדברת, הלבנה זה אישה, גבר יותר פחות דברן, הרבה תירוצים אפשר להגיד. אבל יש תירוץ שלמדתי אותו מתוך הדברים של רבינו, ובפעם הראשונה שאמרתי את זה, זה היה בעיני מאוד חידוש, וכמה אנשים אמרו לי שלא שמעו כזה דבר. אבל ככל שאני לומד יותר בכתבי האריז"ל ובכתבי רבינו, אני רואה שהדברים מפורשים – בגדר שכשלוּמדים בעיון, הם מפורשים.

והחידוש הוא שבאמיתות כשהקדוש ברוך הוא ברא את שני המאורות הגדולים, הלבנה הייתה קצת יותר גדולה מהשמש! שניהם גדולים, אבל גם בין שני גדולים הקדוש ברוך הוא לא עושה שני דברים אותו דבר ממש, והלבנה היתה מעט גדולה יותר. ולכן היא דיברה וקטרגה, כי היא הבינה, מזה שהקדוש ברוך הוא ברא אותי יותר גדולה, אם כן, אני זו שצריכה לשלוט. וכשיש פה עוד מלך כמוני, טיפה יותר קטן, 'אין שני מלכים בכתר אחד'.

א. אנחנו נמצאים בין שתי שבתות, שבת חזון ושבת נחמו. יש דבר משותף בשם לשתי השבתות האלה זה ה'חן', כתוב (זכריה ד, ז) **"חֵן יִשְׂרָאֵל חֵן חֵן לָהּ"**. 'נחמו' – יש בה אותיות חן, ובי'חזון', יש בה גם 'חן', וזאת מלבד שגם הפרשה הבאה פרשת 'ואתחנן' גם יש אותיות 'חן' באמצע המילה. ואתמול (ה' אב) היתה ההילולה של האריות'ל, שהוא 'יודעי חן' – ח'כמה נ'סתררת. וכן שבת ח'זון ושבת נ'חמו הם

רבי עקיבא שנהרג במיתתו משונה, ולא תיקנו צום ולמה אצל גדליה בן אחיקם כן תיקנו צום לכל ישראל? ויש בזה הסבר עמוק, ש'צום גדליה' מקביל לחורבן בית המקדש.

מינוי גדליה עם ישראל והתקווה הגדולה

י. כשנבוכדנצר מלך בבל החרב את ירושלים ושרף את בית המקדש, הוא השאיר שארית בארץ, ומינה עליהם את הצדיק גדליה בן אחיקם. והכוונה שלו הייתה כמובן לעניין שלו – היות שארץ ישראל היא ארץ עם אדמה משובחת, הוא רצה שעם ישראל יישאר קצת בארץ ישראל כדי שיביאו לו ענבים וזיתים. הוא שם אותם לכורמים וליוגבים, ומינה עליהם למנהיג את גדליהו. ולעם ישראל היה הרבה תקווה בגדליה בן אחיקם, שעל ידו לאט לאט יוכלו להחזיר את עבודת הקרבנות ואת בית המקדש. וכמו שירמיהו הנביא התנבא, שאחרי חורבן בית המקדש, הקב"ה כבר כילה ה' חמתו בעצים ובאבנים, ועכשיו כל מי שיישאר בארץ ה' יתן לו טובה וכמו שכתוב (ירמיה מב, י) "אם שוב תשובו בארץ הזאת ובנתי אתכם ולא אהרס ונטעתי אתכם ולא אתוש כי נחמתי אל הרעה אשר עשיתי לכם".

הריגת גדליה – לפעמים צריך לחוש ללשון הרע

יא. ומסופר שם (ירמיה מז, יד-יד) "ויוחנן בן קרח וכל שרי החילים אשר בשדה באו אל גדליהו המצפתה, ויאמרו אליו הֲיָדָעַ תִּדְעָ בִּי בְעָלִים מֶלֶךְ בְּנֵי עֲמֹן שָׁלַח אֶת יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה לְהַכְתֹּךְ נָפֶשׁ, וְלֹא הָאֲמִין לָהֶם גְּדַלְיָהוּ בֶּן אֲחִיקָם, יוֹחָנָן בֶּן קֶרַח הִזְהִיר אֶת גְּדַלְיָה, מִהֲרָשָׁע יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה שֶׁרָצָה לְהִזְרֹג, וּגְדַלְיָה וְלֹא הָאֲמִין. ופֹה יֵשׁ מוֹסֵר הַשָּׂכָל שֶׁלִּפְעָמִים צָרִיךְ לְחוֹשׁ לְלִשׁוֹן הָרַע, אֵף עַל פִּי שֶׁאֲסוּר לִקְבֹּל, אֲבָל לְחוֹשׁ צָרִיךְ. אִם מִיִּשְׁהוּ מִזְהִיר אוֹתָךְ, אֵל תִּגִּיד רַק אֲנִי לֹא מֵאֲמִין, אֵל תֵּאֲמִין, אֲבָל תַּחֲשׁוּשׁ וְתִזְהָר! וְזֶה הָעֲנִיין שֶׁגְּדַלְיָה בֶּן אֲחִיקָם לֹא עָשָׂה.

ולכן אחר כך כשימעאל בן נתניה רצח יהודים כתוב (ירמיה מא, ט) "וְהַבּוֹר אֲשֶׁר הִשְׁלִיךְ שָׁם יִשְׁמָעֵאל אֶת כָּל פְּגָרֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָכָה בְּיָד גְּדַלְיָהוּ, וּמִקֶּשֶׁה הַגִּמְרָא (גדה סא.) וְכִי גְדַלְיָה הָרְגָן וְלִמָּה כָּתוּב "אֲשֶׁר הָכָה בְּיָד גְּדַלְיָהוּ"? וְהֵלֵא יִשְׁמָעֵאל הָרָגָן? אֵלֹא מֵתוּךְ שֶׁהִיָּה לוֹ לִגְדַלְיָה לְחוֹשׁ לְעֵצַת יוֹחָנָן בֶּן קֶרַח וְלֹא חָשׂ, מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כִּאִילוֹ הָרְגָן לִגְדַלְיָהוּ.

שקולה מיתתו של צדיקים וכו'

יב. שוב שאלנו למה צמים צום גדליה? והסיבה היא, בגלל שאחרי החורבן הייתה תקווה, והתקווה הייתה על ידי שנשאר צדיק שעל ידו יחזור הכל. וברגע שנהרג הצדיק, היה דומה לישראל שנחרב שוב בית המקדש. ולכן אמרו בגמרא (ראש השנה יח:) צום השביעי – זה שלשה בתשרי, שבו נהרג גדליה בן אחיקם. ומי הרגו – ישמעאל בן נתניה הרגו, ללמדך ש"שקולה מיתתו של צדיקים כשריפת בית אלהינו". כלומר, הפטירה של צדיק נחשבת כמו חורבן בית המקדש. כי אצל הצדיק מצוי המקום של השראת השכינה אחרי החורבן. איפה ה' משרה שכינתו? הוא משרה שכינתו אצל הצדיקים. ולכן כשחם וחלילה נפטר צדיק זה דומה לחורבן. וזה העניין של התורה הזאת, תורה ס"ז, ההשוואה בין הנקודה של חורבן בית המקדש ובין פטירת הצדיק.

כולה בבת אחת, ומי שזוכה לעשות את זה עם תפילין – זו מעלה עוד יותר גדולה. והעניין הוא להגביר את השניים מקרא על אחד תרגום. ולמה דווקא בשניים מקרא? כי הפסוק אומר "אֵילַת אֲהָבִים וַיַּעֲלֵת חֵן", וזו התורה הקדושה, שמעלה את ה'חן' מקליפת נוגה.

הגאולה על ידי ח"ן חכמה נסתרת – תורת הקבלה

ו. שוב, יש חן שנפל אצל הגויים, שזה נעשה על ידי חורבן בית המקדש, ויש עבודה שלנו להעלות את החן. ועליה זו של החן נרמזת בבחינות האלה שרמזתי עכשיו: שבת חזון שזה חן, שבת נחמו שזה חן, הראשי תיבות של חזון נחמו שזה חן, ופרשת 'זאתחנן' שגם היא לשון חנינון ו'חן', וההילולה של האריז"ל, שהוא "ליודעי חן", ח'כמה נ'סתרת. כי עיקר התיקון של יציאה מהגלות, זה על ידי סודות הקבלה. וכמו שכתוב (זוהר רעיא מהימנא ח"ג דף קכד:) "ובדין חיבורא... יפקון ביה מן גלותא ברחמי", כלומר רק על ידי ידיעת חן – חכמה נסתרת, תורת הקבלה, רק על ידי זה נוכל להעלות את החן שלנו מהגלות, לברר את קליפת נוגה ולהעלות אותה לקדושה.

בראשית - לעיני כל ישראל

ז. רבינו הקדוש אומר בלקוטי מוהר"ן (תנינא תורה ס"ז) שנקראת "בראשית לעיני כל ישראל". והסיבה שנקראת התורה בעניין בשם הזה, היא שרבי נתן והתלמידים היו אצל רבינו בשבת בראשית שנת תק"ע. היה זה שנה לפני פטירתו של רבינו הקדוש. רבינו ישב על השולחן ולא אמר תורה, ואמר לאנשי שלומנו: מה אתם באים אצלי? ממילא כשאני אומר תורה, אבל עכשיו אני אומר תורה. ורבי נתן אמר לו, שעכשיו הצדיקים רגילים לומר תורה בעניין של חיבור סוף התורה עם תחילתה, [כמו שכתוב (ספר יצירה פרק א, משנה ז) "נעוץ סופן בתחילתן"]. וזה נרמז בשם, "בראשית – לעיני כל ישראל", למ"ד של "לעיני כל ישראל" מתחברת עם ב"ת של "בראשית" ונעשה ל"ב, הלב של עם ישראל.

בראשית – ראש בית'

ח. ומיד אמר רבינו שגם הוא יאמר תורה על העניין הזה. והתחיל לומר את התורה דידן, ושם גילה ש"בראשית" זה ראש בית', תחלק 'בראשית' לשתיים, תקבל ראש בית'. וראש בית, זה הצדיק. וכשראש הבית מסתלק חס וחלילה ונעלם, אין מנהיג. וה' ירחם יש נפילה מאוד גדולה, כמו שאומרים (איכה ד, א-ב) "תִּשְׁתַּפְּכֶנָּה אֲבֵנֵי קֹדֶשׁ בְּרֹאשׁ כָּל חִצּוֹת... בְּנֵי צִיּוֹן הַיְּקָרִים הַמְּסֻלָּאִים בְּפֹז". תחילת התורה 'בראשית' מרמז גם כן על העניין של הספד על הצדיק, על הראש בית שנעלם ונסתלק. והסתלקות הצדיק היא בחינה של חורבן בית המקדש, כי גם כשהיה חורבן בית המקדש, אבל כל זמן שהקדוש ברוך הוא משאיר לנו צדיקי אמת, יש לנו נחמה, כי אצל הצדיק יש השארת שכינה.

הקבלת צום גדליה ופטירת הצדיקים לחורבן הבית

ט. ראיה לדבר, דהנה הצום היחידי שכל ישראל עושים על פטירת צדיק, זה צום גדליה ביום ג' בתשרי. ומה העניין בצום הזה? הרי היו הרבה מאוד צדיקים שנפטרו, ואפילו על משה רבינו אנחנו עושים רק תענית צדיקים, אבל לא תקנה לכל ישראל. וגם יש בלי סוף צדיקים שנהרגו במיתות משונות, כעשרה הרוגי מלוכה. ומכללם

הספר על ר' לוי יצחק מברדיטשוב ועל רבינו

יג. התורה הזאת נאמרה בהתחלה על רבי לוי יצחק מברדיטשוב, שנפטר יום אחרי איסרו חג של סוכות, יום חמישי כ"ה תשרי שנת תק"ע. ורבינו ראה ברוח הקודש את הפטירה שלו, אף על פי שבברסלב שרחוקה מאוד לא ידעו שום דבר, אבל בשבת רבינו רמז הספד שלם עליו כאן בתורה הזאת. ושוב רבינו חזר על התורה הזאת פעם שנייה בנסיעה לאומן – שהיא נסיעת ההסתלקות. והבין רבי נתן, שאת אותו הספד שרבינו אמר על רבי לוי יצחק, על העלמה של הפאר והחן של ישראל שזה בחינת חורבן בית המקדש, את אותו הספד רבינו גם כן חזר ואומר פעם שנייה על עצמו.

ענין דמכסין על עינא וסוד שני החורבנות

יד. רבינו אומר, וז"ל: "כי יש ענין דמכסין על עינא, שהם רומי רבתי ורומי זעירא" עכ"ל. בזהר (רעיא מהימנא פתח ח"ג דף רנב). על הפסוק (יחזקאל כד, כא) "הֲנִי מְחַלֵּל אֶת מִקְדָּשִׁי גֵאוֹן עֵינֵיכֶם מִחֲמַד עֵינֵיכֶם" – שמבואר שבית המקדש הוא 'מחמד עיניים'. והזהר דורש שבית המקדש הראשון הוא בחינת עין ימין, ובית המקדש השני זה בחינת עין שמאל.

ובחורבן נעשה ענין דמכסין על עינא – זה משל: השם ישמור, כשיש חס וחלילה קטרקט, אדם לא רואה טוב ומרגיש כמו ענן שמכסה על העין. ואם זה נהיה עבה אפשר חלילה להתעוור, ולכן עושים ניתוח. אבל הענין של עננים ברוחניות שמכסים על העין, אומר הזהר, זה ס"מ וקליפת ליליית חייבא. כי יש 'רומי רבתי' שזה הס"מ, ו'רומי זעירא' שזו ליליית. ובגלל שניהם חרב הבית הראשון והבית השני.

ביצד אומרים שחורבן בית ראשון על ידי רומי

טו. ויש כאן שתי שאלות. שאלה אחת: אנחנו יודעים שבית המקדש הראשון חרב על ידי נבוכדנצר ולא על ידי רומי? שאלה שנייה: למה אנחנו כל כך מדברים ובוכים על חורבן בית ראשון, הרי כבר היה בית המקדש השני אחריו, וכרגע כל הבכי אמור להיות על חורבן בית המקדש השני? ומדוע מזכירים כל פעם גם בקינות "חרב הבית בראשונה ובשנייה"? והתשובה לשאלה הזאת היא שבאמת ברוחניות מה שהחריב את המקדש זה הקליפות הגדולות, ס"מ וזוגתו הקליפה של ליליית, ועדיין שתי הקליפות האלו נגדינו, ועל ידי האבלות והחורבן אנחנו מכניעים את שתי הקליפות הללו. וממילא מה שכתוב שבית ראשון חרב על ידי רומי רבתי, אף שהיה זה ע"י נבוכדנצר מלך בבל, מ"מ הקליפה שנתנה לו את הכח לעשות את הרע, הוא ס"מ – שנקרא 'רומי רבתי'.

מקדש ראשון מפני מה חרב

טז. כתוב בגמרא (יומא ט:) "מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלשה דברים שהיו בו: עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים. אבל מקדש שני... מפני שהיתה בו שנאת חנם". והגמרא שואלת מה יותר חמור? ועונה: "בירה תוכיח, שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים". כלומר, אלה שעבדו עבודה זרה חזר להם בית המקדש אחרי 70 שנה, ולאלה שנפלו בשנאת חנם עדיין לא חזר הבית עד היום. נמצא, ששנאת חנם יותר חמור.

קליפות הכנס והעצבות

יז. וזה מאוד מדויק. הקליפה של ס"מ ממונה על כעס, ועבודה זרה היא כעס! ובעיקר מה שהיה בבית ראשון היה עון עבודה זרה, וזה ענין של כעס, כמובא (שבת קה:) "כל הכועס... כאילו עובד עבודה זרה", "המשבר כלים בחמתו יהא דומה בעיניך כעובד עבודה זרה". אם כן העבודה זרה, וזה כעס, וזו הקליפה של ס"מ.

ואילו הקליפה ליליית כתוב (זהר בראשית יט.) שזו קליפת העצבות. וכשיש עצבות – יש שנאת חנם! כשהבריות שמחות, כל אחד מפרגן לשני הוא שמח שגם לכולם טוב. אבל העצבות גורמת לאדם לשנוא את כל העולם – הוא מדבר על זה ועל זה, וכולם לא בסדר בעיניו. כי העצבות גורמת שנאה. נמצא שמצד ס"מ נעשו העבירות שבגללן חרב בית ראשון, ומצד ליליית נעשה החורבן של הבית השני. ולכן עושים אבלות גם על בית ראשון וגם על הבית השני, כי הקליפות הללו כעס ועצבות עדיין מרקדים בנינו, וההכנעה שלהם, היא עצמה הבחינה של בנין בית המקדש השלישי.

בית המקדש השלישי כלול משני המקדשים

יח. הפסוק אומר (תגי ב, ט) "גָדוֹל יִהְיֶה כְבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאֲחֵרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן". ויש בגמרא (בבא בתרא ד.) שדורשים את זה על בית שני שהיה גדול בשנים וביופי, עד שאמרו 'מי שלא ראה בנין הורדוס לא ראה בנין נאה מימיו'. היה בית יפה מאוד, אפילו יותר מהראשון. אבל מנגד בגמרא (יומא כא:) אמרו שחמישה דברים רוחניים חסרו בבית שני ממה שהיה בבית ראשון. נמצא שבאמת הבית הראשון יותר גדול ברוחניות, ואילו הבית השני יותר גדול בגשמיות וביופי. אלא שבית המקדש צריך להיות מושלם גם בגשמיות וגם ברוחניות יחד, וזה יהיה בבנין הבית השלישי שישלים את שניהם.

סוד ההסתכלות, והעיניים הקדושות מהצדיק

יט. רבינו אומר (תנינא א, יד) שהקדוש ברוך הוא השרה שכינתו דווקא במקום של יופי ותפארת הגוונים. ועוד אומר רבינו (ח"א כה, ד) שעל ידי בגדי ישע שהם תפארת הגוונים יש איסתכלותא – על ידי היופי נגרמת ההסתכלות. ולמה צריכים שיהיה בית המקדש כל כך יפה? כדי שיהיה לנו התסכלות בו, וכדי להבין ענין זה נקדים.

רבינו מבאר בתורה ס"ז תנינא שאותה אנחנו לומדים, שהענין של הצדיק הוא לתת לך עיניים קדושות, שעל ידן אתה יכול להסתכל בארבעת יסודות שלך ולראות איפה אתה עומד – איפה אתה בסדר ואיפה אתה חס וחלילה לא בסדר, ועל מה צריך לעשות תשובה.

שמירת העיניים

כ. ואיך מקבלים את הבחינה של עיני הצדיק? על ידי שמסתכלים עליו באהבה. העיניים יש להם כוח לעשות זיווג, כשאני מסתכל בדבר אני מתחבר אליו, כי רבינו מסביר בלקוטי מוהר"ן (תורה ע"ו) על פי האריז"ל שיוצא מהמוח דרך העין 'אור ישר' שפוגע בדבר, ואז הוא חוזר ונעשה 'אור חוזר' וזה בחינת 'זיווג' בראייה. ולכן חשובה כל כך 'שמירת העיניים', שחס וחלילה כשאדם לא שומר עיניים, הוא בחינת זיווג עם כל מי שהוא רואה. זיווג עם גויה, או עם אשת איש, או עם סתם פרוצה. אבל נדבר על העיניים הקדושות, כי ההסתכלות בקדושה יכולה להביא את האדם אל 'רוח הקודש'!

יונה משך רוח הקודש מבית המקדש

כא. ובבית המקדש שאבו רוח הקודש מההסתכלות הזו, כשראו כהנים ולויים בעבודתם מיד שרתה רוח הקודש. כמו יונה בן אמיטי, אותו נביא גדול שסירב להתנבא לנינוה כדי שלא יהיה קטרוג על ישראל, וכמו שאנחנו קוראים את נבואת יונה ספר שלם של נביא במנחה של יום כיפור. ויונה משך רוח הקודש וקדושה על ישראל מתוך השמחה שהייתה לו משמחת בית השואבה (ירושלמי סוכה ה, א).

יונה היה נביא שלימד זכות על ישראל אף שבימיו היה את ירבעם בן יואש שהיה עובד עבודה זרה בכל אופן, בזכות שהיה מלמד יונה על עם ישראל, היה מנצח המלך ירבעם בכל מלחמותיו, ועליו נאמר הפסוק (מלכים ב' יד, כה) "הוא הָשִׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל מִלְּבֹאֵי חֶמֶת עַד יָם הָעֲרָבָה כְּדָבָר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עֲבָדָיו יוֹנָה בֶן אָמִי הַנְּבִיא אֲשֶׁר מָגַת הַחֶפֶר".

התיקון בזמן הזה אחר שהסתלק הצדיק

כב. וכיום שהתסלק הצדיק, עדיין יש לנו אפשרות לקיים את התיקון הזה ע"י ההסתכלות בציון שלו, והתסלכות ולימוד בספרו (ע' לקוטי מוהר"ן קצ"ב) או באנשיו שהקב"ה מתפאר בהם בזמן הקיבוץ (לקוטי מוהר"ן תנינא מ), והיא הנותנת רוח הקודש לאדם לראות איפה הוא נמצא בארבע יסודותיו – אש, רוח, מים ועפר. אבל כדי לקבל עיניים קדושות צריך להעביר מהעיניים את 'רומי רבתי' ו'רומי זעירתא' (קליפות הכעס והעצבות) שמרחיקות מהצדיק.

בכיה בדמעות

כג. וזה העניין של האבלות על החורבן שאנחנו מורידים דמעות. והורדת הדמעות מצד אחד היא ה'קלקול', ומצד שני היא ה'תיקון' – להעביר את העננים שמכסים את העין. ולכן אם לא נזכה ולא נגאל עד יום רביעי בלילה וחמישי, נצטרך הרבה להוריד דמעות בתשעה באב! ואיך מורידים דמעות אמיתיות? רק כשואב באמת, כמו על קרוב משפחה שנפטר שמורידים דמעות, כי כואב באמת. וכשנדע כמה החורבן כואב וחשוב לנו, נבכה דמעות של תיקון.

הבכיה מתקנת את העיניים של השכינה

כד. ולמה זה התיקון? יש גמרא מפורסמת (תענית כט.) וגם בסנהדרין (דף קד.) שבזמן שחזרו המרגלים בח' באב ובכו בלילה, אמר להם ה': אתם בכיתם בכיה של חנם, אני קובע לכם בכיה לדורות. בפשטות חושבים שזה עונש על זה שבכינו בכיה לחינם. אבל מדברי רבינו רואים שזה לא עונש אלא תיקון! רבינו מביא בשם שער הפסוקים (ירמיה ס"ו ל"א) על הפסוק (ירמיה לא, יג) "רָחֵל מְבֹכָה עַל בְּנֵיהָ", שראשי תיבות הם 'מערב'. השכינה נמצאת במערב, כדאיתא (שמות רבא ב, ב) וגם בזוהר (שמות ח"ב ה): שמעולם לא זזה שכינה מהכותל המערבי. והשכינה כל הזמן בוכה שם על גלות ישראל.

'עלמה יפה שאין לה עיניים'

כה. בזוהר (משפטים צה.) נאמר: "עולמימא שפירתא דלית לה עינין" – 'עלמה יפה שאין לה עיניים'. ולכאורה קשה איך תהיה עלמה יפהייה בלי עיניים? הרי כל היופי של האשה הוא בעיניים, בגמ' בתענית (דף כד.) אמרו: 'כלה שעיניה יפות אין כל גופה צריך בדיקה', וכן להיפך אם עיניה לא יפות כל גופה צריך בדיקה ממומין. ואיך

עומר הזוהר: עלמה יפה שאין לה עיניים. אלא זו השכינה שמרוב שבוכה איבדה כביכול את עיניה. הגמ' אומרת (שבת קנא): מאור עיניו של אדם הולך ואובד אחר הבכי, וכמו שרואים זקן שמרוב צרות עיניו דולפות דמעות ומתקלקלות עיניו.

הבכיה של השכינה התחילה בבכיה של חנם שלנו, וכיון שהמקדש הוא עיניים ("מחמד עיניים") – ושתי בתי המקדש הם עין ימין ועין שמאל, בבכיה לחינם שבכו ישראל במדבר בליל תשעה באב כשחזרו המרגלים, היא זו שגרמה בעוונות לחורבן שני בתי המקדש שתלוויים בעיני השכינה! ולכן השכינה נקראת 'עלמה יפה שאין לה עיניים' – כי חרבו שני בתי מקדש, בדמעות לחינם.

התיקון שיש בבכיה שלנו

כו. והתיקון לזה שנבכה עכשיו את בכי השכינה ואינו עונש, אלא כמו שמסביר רבי נתן (ליקוטי הלכות אהר"ג א, ב) שבשאנחנו בוכים במקום השכינה, אנו אומרים לה: את אל תבכי, אנו נבכה במקומך. וכל זמן שאין מקדש חייבים לבכות. ועל ידי זה נבראות לה העיניים! ולכן אמרו (תענית ל:) "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה", כי בבכיה אנחנו בונים את העיניים של השכינה, ונבנים מקדש ראשון ושני – ע"י בית המקדש השלישי הכלול משניהם.

כשאין 'מאורי אור' אז באים 'מאורי אש'

כז. ורבינו הסביר שיש מאורי אור ויש מאורי אש, וכמו שבגשמיות שיש מאורי אור – השמש מאירה, אין צורך למאורי אש. אבל אפילו כשהאור חלש, צריך להדליק יותר מאורי אש. אבל כשיש מאורי אור בשלמות, האש אינה מאירה, כמו שכתוב (חולין ס:) "שרגא בטיהרא מאי אהניא" – אור הנר ביום אינו ניכר כלל.

וכן הענין ברוחניות כשהיה בית מקדש שהיה 'מאורי אור' אור העינים, אז לא יכלו 'מאורי אש' לשלוט. אבל בחורבן הרוחני נסתלקו 'מאורי אור', ויכלה האש לשלוט בבית המקדש כמו שכתוב (איכה א, יג) "מִמָּרוֹם שָׁלַח אֵשׁ בְּעֶצְמֹתַי" – באו 'מאורי האש' והחריבו את בית המקדש.

חבו של היכל בעשירי נשרף – ולמה אז מתחילה הנחמה?

כח. הגמרא אומרת (תענית כט.) "אמר ר' יוחנן: אילמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בעשירי נשרף". הצתת האש במקדש היתה רק לעת שנטו צלילי ערב של יום תשעה באב, בזמן המנחה. ולכאורה קשה: אנחנו כל תשעה באב מתענים, אבל כשמגיע חצות היום מתחילים להתנחם ולקרוא פסוקי נחמה במנחה! וכבר יושבים על הכסאות, ולמה? הרי דוקא אז הוצת האש בבית המקדש.

"ממרום שֶׁלַח אֵשׁ בְּעֶצְמֹתַי" - סופי תיבות 'משיח'!

כט. נשים לב: הפסוק "מִמָּרוֹם שָׁלַח אֵשׁ בְּעֶצְמֹתַי" – הסופי תיבות שלו הוא 'מְשִׁיחַ' בדיוק בשעת הצתת האש? זמן המנחה זה הזמן שמשיח נולד! כמובא (איכה רבא א, נא) שבאותה שעה נולד המשיח, ונחטף מיד לגן עדן. ולמה נולד בדיוק כשהציתו את האש? הגמרא (יומא נד:) אומרת בשעת החורבן "ראו כרובים המעורים זה בזה" – ברוב אהבה. הכרובים הם זכר ונקבלה, הזכר מסמל את הקב"ה, ואילו הנקבה את סמל ישראל, ודוקא בשעת החורבן היו נראים

הכרובים באהבה גדולה מאוד, ולמה הייתה כזו אהבה בחורבן? הרי כשאין עושים רצונו של מקום פניהם אל הבית, ולא זה אל זה?

"מזמור לאסף" – 'קינה לאסף' צריך לומר

ל. התירוץ הוא כתוב (תהלים עט, א) "מִזְמוֹר לְאַסָּף אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנִחְלָתָהּ טָמְאוּ אֶת הִיכַל קִדְשְׁךָ שָׁמָּה אֶת יְרוּשָׁלַם לְעַיִים", וכל המזמור כולו מדבר על החורבן, וקוראים אותו בתשעה באב. וכבר הקשה המדרשה והובא ברש"י ותוס' בקידושין (דף לא:), איך כתוב "מִזְמוֹר לְאַסָּף" – 'קינה לאסף' מבעי ליה? ומתרץ "מִזְמוֹר לְאַסָּף" – שאסף מזמור ושבח להקב"ה על שכביכול כילה ה' חמתו בעצים ובאבנים של בית המקדש ולא בישראל.

נמצא, ברגע שהודלקה האש בבית המקדש התגלה שיא הרחמים של ה', שהסכים לקחת כפרה על כל עם ישראל את בית המקדש, ולא לשלם לנו כעוונותינו. וכך כך גדלה הכפרה עד שבאותה שעה נולד המשיח, וכבר מרגע זה מתחילה הגאולה. ולכן אנו קמים להתנחם במנחה, ומתחילה ההארה של שבת נחמו.

שבת נחמו להכניע את קליפת העצבות

לא. בעומק, על ידי הבכייה של שבת חזון ותשעה באב, אנו מתקנים את קליפת הס"מ, שהוא הכעס. כי למה אדם כועס? מגאווה, שחושב שמגיע לו וכבודו נפגע. וכשאדם בוכה ומבין שהוא שום דבר וכלום, אז מגיע לענווה ושפלות ומתקן את הכעס. אבל מנגד, הבכייה גורמת לעצבות, והעצבות היא הקליפה של ליליית שהחריבה את בית שני בשנאת חינם. וזו אנו מתקנים דווקא בשבת נחמו וט"ו באב על ידי עבודת השמחה.

ובזה יישבנו למה מיד אחרי תשעה באב שמחים ב'שבת נחמו' וט"ו באב, אף שהגלות ממשיכה. ואנחנו בגלות קשה מכל, גלות בתוך יהודים גלות ה'ערב רב'! והיא קשה מכל כמו שאמרה הגמ' (פסחים טז:): "גדולה שנאה ששונאים עמי הארץ לתלמידי חכמים יותר משנאה ששונאים אומות העולם לישראל. ונשותיהן יותר מהן". כי באמת עדיין אנחנו צריכים לעשות תיקון נוסף כנגד קליפת ליליית הרשעה קליפת העצבות, והאבלות על החורבן, דוקא יכולה לחזק לנו את העצבות, ולכן צריך מצד שני לעשות את הנחמה של שבת נחמו, ואת השמחה של ט"ו באב, ועי"ז נזכה לגאולה השלימה, אמן.